

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ

Термін «інтелектуальна власність» сформувався в процесі обговорення та вирішення проблем юридичної регламентації в рамках права власності щодо створення, використання та охорони результатів інтелектуальної діяльності.

Павленко Т.В. виділив два основні підходи до визначення інтелектуальної власності: правовий та інституціональний [1, 125]. Згідно з інституціональним підходом існує сукупність прав власності, що має забезпечувати справедливу рівновагу між правами авторів та інтересами суспільства щодо доступу до результатів творчої діяльності. Правовий підхід, який є найбільш розповсюдженим, є важливою складовою розуміння інтелектуальної власності та хронологічно першим аспектом її виникнення. Набуття права власності на інтелектуальну власність передбачає виникнення правових відносин, що супроводжують об'єкт і в процесі захисту, і в процесі використання. Економічні відносини виникають при купівлі, продажу, передачі прав, оцінці, використанні у господарській діяльності.

Отже, на думку Павленка Т.В., інтелектуальна власність визначається як система економіко-правових відносин власності щодо результатів творчої діяльності людини [1, 125]. Ми вважаємо, що це визначення стосується тільки правових норм та не відповідає вимогам управління економічним об'єктом. Оскільки економіко-правові відносини не можуть бути об'єктом обліку та аналізу, та на наш погляд, крім правового та інституціонального необхідно ще виділити економічний підхід до визначення інтелектуальної власності.

Розповсюдженою є точка зору, що інтелектуальна власність та інтелектуальний капітал є тотожними поняттями або інтелектуальна власність є частиною інтелектуального капіталу. Так, на думку С.Голова, одним з підходів до вивчення сутності інтелектуального капіталу є виокремлення в його складі чотирьох основних елементів: людський капітал; капітал відносин; інтелектуальна власність; активи інфраструктури [2, 5]. Ми не можемо погодитися із точкою зору, що інтелектуальна власність є складовою інтелектуального капіталу, оскільки їй не притаманні такі властивості як динамічність та самозростання.

На основі аналізу результатів досліджень інтелектуального капіталу вітчизняними та зарубіжними вченими, та використовуючи визначення капіталу, сформульоване вище, можемо запропонувати наступне визначення інтелектуального капіталу.

Інтелектуальний капітал – це інтелектуальна енергія, зосереджена у знаннях, навичках, вміннях та досвіді працівників підприємства, здатна ефективно працювати та створювати інтелектуальні ресурси, які контролюються підприємством та використовуються з метою одержання додаткової вартості. Основними елементами інтелектуального капіталу є людський, клієнтський та структурний капітал.

Відтворення руху інтелектуального капіталу відбувається з метою створення інтелектуального ресурсу, який буде використаний підприємством для отримання прибутку. Інтелектуальний капітал чи інтелектуальна сила створюють інновації, й те, що можна ідентифікувати, стає інтелектуальними ресурсами.

Тобто, що стосується співвідношення з інтелектуальним капіталом, то створений інтелектуальний ресурс є кінцевим етапом кругообігу інтелектуального капіталу, тому його можна вважати не джерелом господарських засобів, а безпосередньо господарським засобом.

Важливим є також співвідношення таких понять як інтелектуальна власність та інтелектуальні ресурси, оскільки це має суттєвий вплив на процес управління даними об'єктами, зокрема їх відображення в системі обліку.

Ми вважаємо, що під інтелектуальними ресурсами слід розуміти сукупність всіх результатів інтелектуальної діяльності працівника підприємства, які контролюються керівництвом та використовуються у господарській діяльності з метою отримання прибутку. Але не всі інтелектуальні ресурси можуть бути підтверджені правом власності. Таким чином, та частина інтелектуальних ресурсів, на яку отримано право, є інтелектуальною власністю.

Тобто, процес створення та використання унікальних інтелектуальних ресурсів передуює виникненню будь-яких прав власності на них. Перш ніж отримати вигоду від використання прав на інтелектуальні об'єкти, фірма повинна створити та ефективно використовувати ці об'єкти.

Слід зазначити, що у вітчизняній теорії та практиці для відображення будь-яких результатів інтелектуальної діяльності використовується термін «інтелектуальна власність», а для цілей ведення бухгалтерського обліку і складання звітності – поняття «нематеріальні активи» [3, 14]. Хоча не кожен об'єкт, відображений у структурі нематеріальних активів підприємства, є інтелектуальною власністю, і відповідно, не всі результати інтелектуальної діяльності (інтелектуальні ресурси) відображаються як нематеріальні активи. Мова йде про суперечності в цивільному та бухгалтерському законодавстві щодо прав інтелектуальної власності та нематеріальних активів відповідно (таблиця 1) [4, 95].

Як бачимо з таблиці, всі об'єкти інтелектуальної власності, на які поширюються норми цивільного права, відображаються у складі нематеріальних активів підприємства.

Права інтелектуальної власності в цивільному законодавстві та нематеріальні активи в бухгалтерському стандарті

Права інтелектуальної власності в цивільному та господарському законодавстві		Нематеріальні активи в бухгалтерському обліку	
		об'єкти, які входять в склад групи	назва групи
Права інтелектуальної власності на:	торгові марки	права на торгові марки	права на комерційні позначення
	комерційні найменування	права на комерційні найменування, географічні зазначення	
	винаходи	права на винаходи	права на об'єкти промислової власності
	корисні моделі	права на корисні моделі	
	промислові зразки	права на промислові зразки	
	сорти рослин	права на сорти рослин	
	породи тварин	права на породи тварин	
	компонування інтегральних мікросхем, наукові відкриття, раціональні пропозиції	права на компонентування інтегральних мікросхем	
	комерційні таємниці	комерційні таємниці, в тому числі ноу-хау	
		захист від недобросовісної конкуренції	
	літературні і художні твори	право на літературні, художні, музичні твори	авторське право та суміжні з ним права
	комп'ютерні програми та бази даних	право на комп'ютерні програми та бази даних	
	виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення	виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення	

Але не всі ці об'єкти є результатом інтелектуальної діяльності людини, зокрема комерційні найменування, торгові марки та географічні позначення. Що стосується бухгалтерського стандарту, то він відносить до нематеріальних активів такі об'єкти, які не виділяються в цивільному законодавстві як права інтелектуальної власності. Це права користування природними ресурсами, права користування майном, незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи та інші нематеріальні активи. Права користування природними ресурсами та майном також не є результатами інтелектуальної діяльності, тобто ми не можемо віднести їх до об'єктів інтелектуальної власності.

Що стосується частини інтелектуальних ресурсів, на які не поширюються норми цивільного права, і які не є інтелектуальною власністю, то вони, відповідно не знаходять свого відображення в обліку та звітності підприємства. Але дані ресурси здатні приносити дохід і їх потрібно вміти ідентифікувати, оцінити та контролювати.

Оскільки інтелектуальна власність є не результатом інтелектуальної діяльності, а правом на такий результат, то можна зробити висновок про її

нематеріальність. Свідченням того, що інтелектуальна власність є активом підприємства є її відповідність таким умовам визнання активів: отримані внаслідок минулих подій; можливе отримання в майбутньому економічних вигод від використання; можливість достовірної оцінки.

При виконанні всіх трьох умов інтелектуальна власність може бути визнана нематеріальним активом та відобразитися в бухгалтерському обліку та звітності підприємства. Оскільки умова достовірної оцінки не завжди виконується по відношенню до всіх об'єктів інтелектуальної власності, то тільки управлінський облік дозволяє, на наш погляд, у повному обсязі враховувати інтелектуальну власність підприємства.

Таким чином, інтелектуальна власність – це нематеріальний сегмент інтелектуальних ресурсів. На наш погляд, основними властивостями інтелектуальної власності є:

1. нематеріальний характер, в результаті чого не існує обмеження кількості осіб, які одночасно можуть використовувати дані об'єкти;
2. відсутність єдиного переліку результатів інтелектуальної діяльності, які можуть бути визнані об'єктами інтелектуальної власності;
3. наявність як морального, так і фізичного зносу;
4. можливість використання даних об'єктів в різних напрямках діяльності;
5. виникнення в особи, яка створила об'єкт інтелектуальної власності, особистих немайнових та майнових прав;
6. незалежність права інтелектуальної власності і права власності на річ, яка створена з використанням об'єкта інтелектуальної власності;
7. обмеженість майнових прав інтелектуальної власності в просторі (територія держави, яка їх визнала) та часі;
8. вільне використання даних об'єктів, якщо це не порушує права їх власника або особи, яка їх контролює.

Література:

1. Павленко Т.В. Економічний механізм управління інтелектуальною власністю промислового підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №4(94). – С. 124-129.
2. Голов С. 4 елемента вашего бизнеса // Менеджмент и менеджер. – 2004. – №2. – С. 4-8.
3. Старкова Н., Костецкий А. Интеллектуальные активы фирмы: идентификация и управление // Менеджмент и менеджер. – 2004. – №2. – С. 13-20.
4. Нематериальные активы: правовые и учетные аспекты: сборник систематизированного законодательства / сост. И.Л.Голошевич; учредит. ЗАО «ХК «Блиц-Информ». – К.: Блиц-Информ, 2009. – Вып.6. – 192с.